

Lilly

Sool-Öens pionjär

Sool-Öen fyller 40 år i år. En liten skrift som utkommer en gång per år. Alltid lika välkommen när det nya numret presenteras vid midsommarfirandet på Hembygdsgården.

Vem var det då som kom på idén att Sollerön behöver en hembygdsbok?
– Lilly – förstås!

Hennes ledstjärna tycks ha varit, att all den kunskap hon själv hade om vår bygd, historia, kultur, allt av värde, det ville hon föra vidare till efterkommande.

Jag själv, inföding här på Sollerön, har ju alltid vetat vem Lilly var, men det skulle dröja ända tills hon var 80 år fyllda innan jag lärde känna henne närmare.

Lilly Sterner Jonsson. Foto: Britt-Marie Meyer.

I ”SoldAktuellt”, föregångaren till dagens ”Solleröbladet”, fanns hösten 1983 en annons om ”Emigrantcirkel på Sollerön”, ledare: Lilly Sterner-Jonsson. Spännande, tyckte jag, som hade en svag aning om att det fanns släktingar i Amerika. Från och med den första kurskvällen i kommunalhuset var jag såld. Inte bara till den intressanta emigrationsforskningen, utan också till Lillys värld. Under kommande år skulle det bli många telefonsamtal och många besök hemma i Lillys trevliga stuga i Bengtsarvet.

Vem var Lilly?

Lilly Sterner föddes i Västmanland 1901. Hon blev tidigt faderlös, och mormor Klockar Anna från Sollerön reste ner till familjen i Västmanland för att hjälpa till. Med hjälp av mormor lärde sig Lilly att både läsa och skriva, innan hon började sitt första skolår i Västerås. Läseboken hette ”Mora Tidning”. När Lilly sedan kom att flytta till släktingar på Sollerön och fortsätta sin skolgång där, var hon fortfarande lika begåvad och flitig, och lärarparet Brutär Mats och Alma insåg snart att här fanns ett utmärkt ämne till en blivande lärarinna. Hennes förmyndare Anders Pers, redaktör för Västerås Tidning, hjälpte henne till utbildning, och 21 år gammal tog hon lärarinneexamen i Falun med toppbetyg. Av sin avhållne svensklärare fick de nytexaminerade rådet att inte i första hand försöka få fina platser, utan ”ta hellre arbete där ni bäst behövs!”

Den första anställningen kom att bli i Stjärnsund, centralt och bra, ungefär mitt emellan Västerås och Sollerön. Där fick hon uppleva fenomenet ”klass-skillnad”. De flesta eleverna var arbetarbarn. En lärare stod bra långt över en arbetare på samhällsstegen, men ööverstigit under präst och stins.

Efter Stjärnsund hamnade hon i en så kallad C2-skola i norra Vitsand på gränsen mot Finnskoga i Värmland, inte långt från norska gränsen. Det var finnmarker långt bortom allt och miltals till närmaste kollega. Fattigdomen var enorm i dessa trakter. Många barn var föräldralösa, tuberkulosen härjade bland både vuxna och barn, vägglöss och huvudlöss förekom allmänt. För att avhjälpa huvudlössen, köpte lärarinnan hem sabadillättika, som portionerades ut i småflaskor och såldes för tio öre styck.

En dag kom traktens barnmorska in, alldeles rädlös. Hon hade varit till ett finn-ställe långt uppe i skogen och förlöst en kvinna som fött tvillingar. Men det fanns ingenting att lindra dem i, utan barnmorskan hade fått ta sitt eget förkläde att svepa det ena barnet i och sin underkjol till det andra. Detta föranledde Lilly att skriva till en kollega i en bättre lottad trakt i Västmanland och tigga kläder. Det kom en stor sändning, och de större och före detta skolflickorna bildade en

liten syförening, där de sydde om och ändrade kläderna, som sedan gavs till de fattigaste barnen.

Läraryrket var ett kapitel för sig. Den bestod egentligen av tre rum och kök, fint kan man tycka. Men kakelugnen i det ena var spräckt, så det rummet var oanvändbart, i det andra rasade kakelugnen ihop en natt under dunder och brak. Återstod rum tre, där det plötsligt en dag började brinna ovanför kakelugnen. I köket gick det inte an att bo, där huserade myror och möss. Ingen kan väl säga annat än att Lilly följde sin svensklärares råd att ta arbete där hon bäst behövdes.

I början av 1930-talet blev en tjänst ledig i Gesunda skola, av typ B3, undervisning i klasserna 1-6, och tillhörande Sollerö skoldistrikt. Lilly ville hitta en skola som hon fick sköta själv efter eget huvud, så hon sökte tjänsten och fick den. Här blev hon kvar ända till början av 1950-talet, med undantag av ett års tjänstledighet, då hon fick erbjudande om att åka till Paris och ge privatundervisning till två svenska pojkar. En intressant upplevelse, enligt henne själv.

Gesundaskolan blev så småningom B2-skola, med småskolan och folkskolan skilda åt. Hon hade nu klasserna 3-6, i genomsnitt 30 barn, alla i ett och samma klassrum.

Med så många elever i olika åldrar och endast en lärare, var det naturligtvis viktigt med ordning och reda, såväl inne på lektionerna som ute på rasterna. Lilly fann på råd, nu bildades en kamratförening med namnet ”Föreningen Håll ihop”, vars syfte var att fastställa vissa ordningsregler och också se till att reglerna följdes. Vidare skulle föreningen komma med förslag om aktiviteter av olika slag – helt enkelt arbeta för elevernas och även lärarinnans trivsel i och omkring skolan. På köpet fick barnen en alldeles utmärkt undervisning i sammanträdesteknik, protokollsförande och liknande, som många säkerligen kom att få nytta av längre fram i livet.

Protokollsböcker är sällan roliga att läsa, men föreningen Håll ihops protokoll är verkligen underhållande. Jag måste få nämna den knepiga frågan om svordomar, som behandlades ingående vid flera sammanträden. Beslöts slutligen att: För varje svordom skulle pliktas två öre till kassan. För att plikt skulle räknas, måste ordningsvakt eller minst två av kamraterna ha hört svordomen. Ordningvakten pliktas dubbelt om han svär. Olle motionerade om att enklare svordomar såsom t.ex. ”sjutton, faldärn, sjövän-ta” och dylikt endast skulle kosta ett öre. Det finns mycket att läsa mellan raderna och Lilly brukade berätta. Som den gången då en skidutflykt anordnades till Björka fåbodar. Det var fritt fram att åka var man ville i fåboden, och tre pojkar försvann omedelbart åt sitt håll. De uppenbarade

sig inte förrän det var dags att åka hem, då de andfådda stod vid bussen. Lärarinnan frågade vad de hade gjort hela dagen, och pojkarna deklarerade (givetvis på soldmål): ”Jo, vi har haft så roligt så det kan du aldrig tro! Vi har då svurit för tio kronor och ingen har hört det!”

Gesundaskolan lades så småningom ner, klasserna flyttades till Sollerön, och Lilly följde med. I slutet på 1940-talet etablerades en NKI-skola på Sollerön. Man studerade per korrespondens för att avlägga realexamen, och en lärare som kom från Jämtland, hette Helge Jonsson. Lilly och Helge fann varandra, gifte sig och köpte huset i Bengtsarvet med en betagande utsikt ut över det vikingatida gravfältet.

1965 pensionerades hon, men det betydde för hennes del inte att hon slutade som lärare. När hennes finske pojke Jouko, också han lärare, behövde en vikarie i Limmared i Västergötland, då ryckte Lilly ut. En annan gång tjänstgjorde Jouko och hans Lena i Parkalompolo i nordligaste Norrbotten, och när det behövdes en vikarie där, då for Lilly dit upp. Och det tyckte hon var en upplevelse i klass med Paris, fast så annorlunda! Barnen pratade finska i vardagslag och någorlunda svenska i skolan. Hon fick tillfälle att komma nära samerna, vara med på renskiljning, bevista laestadianernas möten och mycket annat som var nytt för henne. Särskilt minns hon en liten lappgubbe, som hon ibland mötte på sina skogspromenader. Gubben kom in till Jouko och berättade om den där kvinnan som gick där i skogen. ”Det är allt lite trollkärning i henne!” Detta var en fin komplimang, tyckte Lilly.

Efter Helges död bodde Lilly ensam kvar i sitt hus i många år. När hon 1996 gick bort, lämnade hon efter sig ett hem, fyllt av vackra möbler och en stor literatursamling bestående av historia, religion, poesi, romaner, facklitteratur av de mest skilda slag, och mycket hembygds litteratur. Samt otaliga kuvert med anteckningar och funderingar om allt som intresserade henne. Hennes röst ringer fortfarande i mina öron: ”Nu ska du veta, att här ligger det, och här ligger det. Där uppe i överslafen har jag det och det och det.” Hjälp! Hur skulle man kunna förvalta allt på bästa sätt?

Hennes önskan var att fastigheten efter hennes död skulle användas ”på ett sätt som gagnar den lokala natur- och kulturminnesvården på Sollerön, t.ex. som bostad för kulturarbetare, gästforskare, studiecirklar, föreningsverksamhet”. För det ändamålet testamenterade hon sitt hem till Svea och Karl Lärkas stiftelse. Av olika anledningar blev det nu inte riktigt så som Lilly tänkt. Fastigheten kom att säljas och delar av inventarier och böcker auktionerades ut. De vackra dala-

möblerna som Bus Oskar tillverkade en gång, och som Evald Håkansson målade, pryder nu sin plats i Prästgården. De värdefullaste böckerna tillhör Hembygdsföreningen och har fått en trevlig läsvrå i den textilsamlig och utställning som börjar ta form i före detta Johnssons Hemslojd – numera Företagshuset.

Textilsamlingen

En av Lillys drömmar var att göra ett textilmuseum i Lillstugan på sin egen gård. Hon var mycket kunnig i textilt hantverk av alla slag, och otaliga är de kurser hon hållit i när det gäller dokumentation av gamla tekniker och mönster, inte minst äldre varianter av klädedräkten. Allt noggrant antecknat, ibland för hand, ibland med hjälp av sin röda reseskrivmaskin av märket ”Halda”. I juni 1949 gjordes t.ex. en textilinventering på Sollerön, alltså by för by, gård för gård, där husmor plockat fram sina dyrbarheter och man hjälptes åt att beskriva. T.ex. Häradsarvet, Anna Hagman: (17 föremål) – Vessel, munkabälte (”lappkrus”), lin i varp o. mellanslag, ullgarn blått o. rött. Suttit på fäll. O.s.v. o.s.v. Cirka 350 föremål gick man igenom den gången. Det tog nog många sommarkvällar – och många koppar kaffe.

Något textilmuseum i Lillstugan blev det inte, men Lillys egen lilla samling har införlivats med Hembygdsföreningens stora, fina textilsamling som nu håller på att bosätta sig i Företagshusets nedre plan. För att rätt ta hand om sådana klenoder fördras ordning och reda, många flitiga händer, kunniga och intresserade personer och framför allt, någonting att stödja sig på när man är ”för ung” för att själv ha den kunskap som krävs för att dokumentera allt rätt och riktigt. Då har vi en hel pärm med Lillys anteckningar, lappar, teckningar, citat och tidningsurklipp. Vi kan bara niga och tacka och göra vårt bästa.

Lilly Sterner-Jonsson hade många drömmar...
och jag tror att hon förverkligade de flesta.

Margit Andersson